

Pravda a čas(ovost) / Metafyzika

Zkoumání povahy „pravdy“, jak je chceme podniknout, bude postaveno na několika základních předpokladech. Jedním z nich bude předpoklad, že pravda není „skutečností“ v tom smyslu, jak jsme zvyklí o skutečnosti mluvit, tj. naším způsobem vyjádření: ne ní předmětnou (danou) skutečností. Chceme-li se vyhnout té hrubé a trapné chybě, tomu ošidnému omylu, že všechno, co nelze identifikovat jako „předmětnou skutečnost“, budeme převádět do rámce subjektivity, do subjektivní sféry, budeme muset opravit a zejména rozšířit obor toho, co budeme považovat za „skutečné“. Bude se to zejména týkat časové povahy „skutečností“; jinými slovy řečeno, budeme muset revidovat způsob svého uvažování modalitách, tj. o minulém a budoucím. Řecký způsob myšlení směřoval ke skutečnosti jako k tomu, co „jest“, přičemž za vsutku „jsoucí“ považoval jen aktuálně, tj. právě teď a zde jsoucí. Pokud ovšem ono teď a zde jsoucí se měnilo a tedy bylo pomíjivé, nemohla být jeho jsoucnost uznána za „pravou“. To vedlo k tomu, že za pravou skutečnost mohlo být považováno jen to, co se nemění, nebo dokonce – jako tomu je u Eleatů – jen to, co nemá žádnou jinou jsoucnost než vždy aktuálně přítomnou (pro Parmenida vsutku jsoucí nikdy nebylo, nikdy nebude, jen vždycky jest). Tuto krajnost s Eleaty ostatní filosofové ovšem nesdíleli, ale pokoušeli se o jakýsi kompromis; Aristotelés to vyjádřil způsobem, který se udržel po dlouhé věky: změna je možná jen na nějakém neměnicím se podkladu, neboť nikdy se nemění najednou vše, nýbrž něco vždy trvá beze změny. Změna byla chápána jako něco, co probíhá na povrchu něčeho jiného, co se nemění, ale co trvá. Toto trvající bylo pojmenováno termínem nejprve převážně gramatického významu, totiž HYPOKEIMENON (KEIMAI znamená „ležím“, HYPO znamená „pod“, tedy „to, co leží pod“). Do latiny byl tento termín překládán jednak jako „subiectum“, jednak (vlastně etymologicky nepřesně, totiž ve smyslu „toho, co stojí pod“) jako „substantia“ (přísne etymologicky to byl překlad řeckého slova HYPOSTASIS; mnoho latinských slov vznikalo otročským napodobováním řečtiny). Odtud onen zvyk mluvit o „substančních metafyzikách“; pojmenování je dost pozdní a už počítá s určitým filosofickým chápáním resp. spíše pseudofilosofickou reinterpretací řecké předložky a předpony „META“. Ta poukazovala k tomu, co je „za“ něčím resp. „vedle“ něčeho, ale v žádném případě nepoukazoval k tomu, co je „nad“ (tomu účelu sloužila předložka a předpona HYPER, tak jako „pod“ bylo řecky HYPO). Metafyzická skutečnost byla zejména z mytologických a theologických motivů překládána slovy „realitas supernaturalis“, tedy česky jako nadpřirodní či spíše nadpřirozená skutečnost; jde tedy o nepřesný, nesprávný (resp. ideologicky tendenční) překlad řeckého slova META jako „super“. V tomto smyslu tedy je to, co se nemění, identifikováno s tím, co je „nad“ (tedy nahoře), zatímco slovo substance a substanční naopak poukazovalo k tomu, co je „pod“ (tedy dole).

(Písek, 020113-2.)